

Ontwikkeling en begaafdheid: een toelichting

Replik

W. L. WARDEKKER en
S. V. BLOM

De reactie van Scheltens maakt het eigenlijk nodig in te gaan op aspecten van wetenschaps- en ideologietheorie, de geschiedenis van de discussie over onderwijs en maatschappelijke ongelijkheid, en Vygotskij's ontwikkelings- en onderwijstheorie. Wij concentreren ons op het laatste. Over onze wetenschapsopvatting slechts dit. Als de werkelijkheid was zoals iedereen ('rationeel') *denkt* dat ze is zou wetenschap niet nodig zijn. Wetenschap moet juist de werkelijkheid op een andere manier laten zien, zodat zichtbaar wordt waar mogelijkheden tot verandering liggen (vergelijk Galileï's theorie over het zonnestelsel, die door zijn tijdgenoten voor irrationeel werd gehouden, maar wel ruimtevaart mogelijk maakt). Dat geldt zeker voor sociale wetenschap. De sociale werkelijkheid is noch het produkt van natuurwetten, noch van rationele planning; zij is het deels onbedoeld resultaat van menselijk handelen. Daarom is ze veranderbaar: wat *nu* is hoeft niet zo te blijven. Vanuit de wens tot verbetering (dat is een maatschappijvisie) kan wetenschap zoeken naar nieuwe wegen. Dat wil niet zeggen dat reeds de wens tot verbetering die mogelijkheden bepaalt. Ook wie géén verandering wenst doet dat vanuit een maatschappijvisie, en zoekt naar wetenschappelijke legitimering. Begaafdheidstheorieën doen de huidige toestand als een rationele *verschijnen*. Van daaruit lijkt het dus rationeel om de bestaande verschillen in onderwijsniveau te accepteren, er zelfs blij mee te zijn. Maar Vygotskij's theorie is een poging te laten zien dat die verschillen voor een veel groter deel produkt zijn van menselijk handelen dan begaafdheidstheorieën zeggen.

Hij *beweert* niet alleen iets over de relatie tussen begaafdheid en onderwijs, hij geeft ook een (mogelijke) *verklaring*. De discussie over nature/nurture percentages doet dat niet, en daarom vindt ook Vygotskij haar zinloos. Hij

verklaart de ontwikkeling van het individu uit de wijze van wisselwerking tussen de eigen activiteit van het kind en specifieke, inhoudelijke impulsen uit opvoeding en onderwijs. De aard van die wisselwerking legt hij als volgt uit. In de loop van de ontwikkeling verandert de aard, de kwaliteit van de wijze waarop het kind met de wereld in relatie staat, door Vygotskij aangeduid als bewustzijn. Het bewustzijn wordt door taal (dat wil zeggen: sociaal, van buiten af) gestructureerd; daardoor gaat het kind anders denken, anders handelen. Wanneer het in onderwijs systematisch begrippen (dat is: manieren van begrijpen van de wereld) van hoge kwaliteit krijgt aangeboden, kan het uiteindelijk een *zodanig inzicht in de wereld krijgen dat het actief aan de cultuur kan deelnemen*, er een eigen bijdrage aan kan leveren. (Dat is wat we bedoelen met 'allen alles leren' – niet dat iedereen een verzameling feitjes moet hebben opgeslagen; maar dat dit inzicht, deze cultuurdeelname moet worden bereikt.) Dit stadium wordt echter in het huidige onderwijs lang niet bij alle leerlingen bereikt, onder meer omdat het onderwijs, geleid door begaafdheidstheorieën, het niet als taak ziet te proberen alle leerlingen dit stadium te doen bereiken. Nature-theorieën, en ook nurture theorieën bij implicatie, leggen het probleem primair bij de leerling, niet bij het onderwijs.

Dat inzicht is zeker niet bij iedere leerling hetzelfde, omdat het immers mede het produkt is van eigen activiteit van de leerling. Scheltens' verwijt dat wij zouden streven naar 'gelijkschakeling' is wellicht mede ingegeven door wat sommige adepten van Marx van diens theorieën gemaakt hebben. Individuele verschillen in denken, in belangstelling, in tempo etc. zijn zelfs heel belangrijk, want hoe zouden uniforme robots een eigen bijdrage aan de cultuur kunnen leveren? We ontkennen ook niet dat het huidige onderwijs (dat immers gelijkshakeling – per – schooltype als norm heeft) voor sommige leerlingen grote problemen oplevert. Het feit dat sommige leerlingen zo manifest 'begaafdheid' vertonen is echter *op zichzelf* niet voldoende reden om de uitgroei daarvan in een bepaalde richting te stimuleren,

en ook niet om er van uit te gaan dat andere leerlingen een hoog niveau van inzicht niet zouden kunnen bereiken. Vygotskij's theorie wijst er op dat er meer en andere mogelijkheden zijn voor de ontwikkeling van leerlingen

dan op dit ogenblik worden benut. Zowel wie die mogelijkheden wil gebruiken als wie zich neerlegt bij de beperkingen, opgelegd door als 'natuurlijk' beschouwde ontwikkelingsverschillen, bedrijft in feite cultuurpolitiek.